

Muskotti ja Manhattan

Pieni pähkinä teki Ison Omenan

Pekka T. Heikura

Euroopan mahtavat merivallat Hollanti ja Englanti tekivät vuonna 1667 keskinäisen vaihtokaupan.

Hollantilaiset saivat himoamansa maustepähkinän ja englantilaiset pienen pitkulaisen saaren uuden mantereen tuuliselta itärannikolta.

Kaupasta käynnistyi Manhattanin nousu maailman keskipisteeksi, vaikkei kumpikaan osapuoli asiaa toki tajunnut.

Hyvin kävi muskotillekin. Etelän eksoottinen aromi lehahtaa jokaiseen suomalaisenäänkin ainakin kerran vuodessa, kun lanttulaatikko kannetaan jouluaaton juhlapöytään.

Tarina pitää kuitenkin aloittaa kaukaa eli syrjäisiltä Bandasaarilta parituhatta kilometriä Jaavalta itään. Iso Banda, Neira, Run ja joukko pienempiä saarenriekaleita ovat merkittävässä osassa maailmanhistoriassa, sillä tuliperäinen rykelmä erikoisine mikroilmastoineen on ainoa paikka, jossa *Myristica fragrans* eli muskottipuu kasvaa luonnonvaraisena.

Muskotin ”pähkinöistä” eli siemenistä ja siemenvaipasta jauhettu hyväntuoksuinen mauste onkin ollut arvostettu aine idän ikivanhoissa keittiöissä. Muskotipähkinää hyödynnettiin myös monen taudin hoidossa.

500-luvulle tultaessa muskotin maine oli levinnyt Bysanttiin. Ensimmäisenä parantavan rohdon eli ”intianpähkinän” mainitsee lääkäri **Aetios Amidalainen** (502–575).

Myös muinaiset arabialaiset medisiinarit pitivät muskottia suuressa arvossa. Persialainen **Ibn Sina** eli **Avicenna** (980–1037) tiesi jopa kasvin alkuperän,

sillä hän käytti siitä nimitystä jansiban eli Bandan pähkinä.

Eurooppaan tieto muskotista ehätti 1000-luvulla, ja arabialaisilta opittiin sen lääkitsevät ominaisuudet. Abbedissa **Hildegard Bingeniläinen** (1098–1179) ylisti muskottikakkujen rauhoittavan hermoja. Pyhän saksalais-roomalaisen valtakunnan keisarin **Henrik VI:n** (hallitsi 1190–1197) mahtikruunajaisissa muskottia poltettiin Rooman kaduilla päiväkausia.

Maustehimo käynnisti löytöretket

Keskiajan mittaan Itä-Intian mausteet – muskotin lisäksi pippuri, inkivääri ja neilikka – muuttuivat yhä halutummiksi statusartikkeleiksi. Tuontimonopoli oli Venetsialla, jonka kauppiaat välittivät arabialaisilta hankkimansa tavaran eteenpäin kiskurihintaan.

Hinnat roihahtivat pilviin, kun Egyptissä ja Vähässä-Aasiassa nousivat valtaan mamelukit ja turkkilaiset. Uudet vallanpitäjät asettivat mausteille niin korkeat tullit, että esimerkiksi pippurin hinta kolmikymmenkertastui matkalla Intiasta Eurooppaan.

Silloin täytyi läntisten suurvaltojen mitta, ja ne päättivät etsiä suoran meritien legendaarisille maustesaarille. Portugalilainen löytöretkeilijä **Vasco da Gama** (1469–1524) purjehti vuonna 1498 Afrikan eteläkärjen ympäri ensimmäiselle maustelähteelle, Intiaan.

Myös Bandasaarille löysivät ensimmäisinä eurooppalaisina vuonna 1511 portugalilaiset. He saivat pidettyä saarten sijainnin omana tietonaan vielä lähes sata vuotta, vaikka muutkin etsivät paikkaa utterasti.

Portugalilaisetkaan eivät tosin tohtineet asettua saarille pysyvästi, sillä alkuasukkaat osoittautuivat kovin sotaisiksi.

Hollantilaiset linnoittivat tuliperäiset Bandasaaret 1600-luvun alkupuolella.

New Yorkin Manhattan saattaisi näyttää aivan toiselta ilman vaatimatonta maustekasvia ja pientä vaihto- kauppaa.

Sen sijaan he valloittivat ja linnoittivat alueen kaupan keskuksen Malakan, jossa muskottia riitti myytäväksi innokkaille eurooppalaisostajille yllin kyllin.

Portugalin valta-asema alkoi kuitenkin murentua 1500-luvun lopulla, kun maa kärsi Marokossa murskatappion muslimille, minkä seurauksena Espanja liitti Portugalin itseensä. **Filip II** (hallitsi 1556–1598) lopetti saman tien viennin Lissabonista Lontooseen, mikä tyrehtytti mausteiden saannin Englannissa miltei kokonaan.

Se sisuunnutti englantilaiset, jotka perustivat oman kauppakomppaniansa Itä-Intiaan ja ryhtyivät paikantamaan Bandasaaria entistä pontevammin.

Heitä ennen saarille onnistuivat kuitenkin osumaan hollantilaiset, jotka purjehtivat vuonna 1599 Isolle Bandalle ja rakensivat pian linnoituksen Neiralle. Englantilaiset seurasivat perässä vuonna 1605.

Vuoteen 1606 mennessä Hollanti oli lähettänyt saarille jo 14 retkikuntaa, Englanti kolme. Kallisarvoista muskottia kannatti hakea, vaikka purjehdus oli vaaroja täynnä. Myrskyt upottivat vuosia kestäneillä matkoilla jopa kolmanneksen laivoista, ja keripukki ja punatauti tapoivat joskus melkein koko miehistön.

Poltetun maan taktiikkaa

Vähitellen Kaukoidän kiihkeä maustesoita alkoi kääntyä aggressiivisten hollantilaisten hyväksi. He hääsivät portugalilaiset kaikilta alueilta, joista olivat itse kiinnostuneita.

Scanstockphoto

Englantilaislaivaston herrasmieskomentajat yrittivät aluksi ”rauhallisen kaupan” taktiikkaa, mikä jätti heidät heti alakynteen. Bandasaarista britit saivat haltuunsa vain pienen Runin, mutta jouduivat vuonna 1621 luopumaan siitäkin kärsittyään nöyryyttävän tappion hollantilaisille.

Samana vuonna Hollanti valtasi Portugalilta Neiran ja hallitsi siitä lähtien kaikkia Bandasaaria, jotka se varusti pysyvin varuskunnin.

Englantilaisten mahdollisen uuden rynnäkönnön varalta hollantilaiset turvautuivat poltetun maan taktiikkaan ja kaa-toivat Runin saaren kaikki muskottipuut. Kun hyökkäys muutama vuosikymmen myöhemmin todella tapahtui, muskottilehdot tuhottiin uudelleen.

Silloin Hollanti oli jo kauan harjoittanut historian tuottoisinta muskottikauppaa. Paras oli viisivuotiskausi 1633–1638, jolloin maa toi maustetta kaikkiaan neljän miljoonan punnan arvosta – virallisesti. Yksityishenkilöiden laittomasti keräämän muskotin määrä on tuntematon, mutta omaisuuksia hollantilaisien tiedetään tahkonneen, sillä aine kävi kaupaksi pohjan perukoilla asti. Esimerkiksi viipurilaiset maustoivat muskotilla kuuluisan viipurinrinkelinsä.

Kun kymmenen naulaa (4,5 kiloa) muskottia maksoi Bandasaarilla alle pennyn, Lontoossa sen hinta oli kaksi puntaa 10 shillinkiä, eli liikevoittoa tuli 60 000 prosenttia. Yhden muskottisäkin myynnillä pärjäsi hyvin lopun elämänsä.

Kun hollantilaiset juhlivat, Englannin oma Itä-Intian kauppakomppania ajautui vuonna 1656 vararikon partaalle. Komppanian omaisuus oli sulanut olemattomiin, ja myös suuret laivastot olivat muisto vain. Sadat alukset ja tuhannet miehet makasivat merenpohjassa.

Konkurssin kovalta kohtalolta komppania säästyivät vain sen ansiosta, että lordiprotektori **Oliver Cromwell** (1599–1660) suostui hyväksymään sille uuden

Joe Peavi

Muskottipuuta viljellään nykyään erityisesti Indonesiassa, Brasiliassa ja Karibian Grenadalla.

Lääke lempeen ja ruttoon

Muskottia on aina käytetty paitsi mausteena myös rohtona. Kasvin maine voimallisena lemmenlääkkeenä elää yhä. Englantilainen lääkäri **Andrew Boorde** (1490–1549) tosin väitti muskottipähkinän päinvastoin vähentävän seksuaalisia haluja. Tohtorille itselleen resepti olisi siinä tapauksessa ehkä ollut tarpeenkin, sillä entinen munkki kuoli historioitsijoiden mukaan ”riettaudessa”.

Mausteen hintahuippu koettiin Englannissa **Elisabet I:n** aikana (1558–1603), kun lääkärit ilmoittivat, että muskotilla täytetty hajustepussi on ainoa lääke, joka tehoaa ruttoon.

Muskottipähkinän on uskottu tepsivän myös esimerkiksi nivelkipuihin, reumatismiin ja mystiseen ”Englannin hikitautiin”, joka raivosi 1500-luvun Euroopassa.

Muskottiglögä on suositeltu yskään, ja 1700-luvun Suomessa muskottia käytettiin yhdessä raparperin kanssa punatautilääkkeenä.

Maustekäytössä muskotista ei ole vaaraa, mutta liian suuri annos voi aiheuttaa jopa myrkytyksen. Syynä ovat muskotin sisältämät myristiini, elemiisiini ja safroli, jotka vaikuttavat elimistössä meskaliinin ja amfetamiinin tavoin.

perustuskirjan.

Maustesaarille kauppakomppania ei kuitenkaan enää lähettänyt laivojaan. Sen sijaan englantilaiset keskittyivät Intiaan ja alkoivat tuoda sieltä etupäässä silkkiä ja salpietaria. Mausteet saivat jäädä sivuosaan.

Saari vaihtui saareen

Pitkä kiista Bandasaarista ratkesi lopullisesti vuonna 1667. Englanti allekirjoitti sopimuksen, jolla se luovutti virallisesti Runin saaren Hollannille. Vastineeksi englantilaiset saivat Hollannilta saaren

toiselta laidalta maailmaa Hudsonjoen alajuoksulta.

Seuraukset olivat kauaskantoiset. Manhattan oli tuohon aikaan unelias pikkukylä. Englannin alaisuudessa saaren historiassa käynnistyi kuitenkin uusi, vauras, voimakkaan kehityksen vaihe.

New Yorkista tuli pian tunnettu kautta koko maailman. Yhdysvaltain vapaussotaan (1775–1783) mennessä se oli kasvanut Pohjois-Amerikan suurimmaksi kaupungiksi.

Hollanti säilytti muskottimonopolinsa yhteensä yli 200 vuotta. Se päättyi, kun ranskalainen intendentti **Pierre Poivre** vuonna 1769 salakuljetti muskottipuun taimia Bandalta Mauritiukselle, jossa saman tien käynnistyi menestyksekkäs muskotinviljely ja -tuotanto.

Brititkin palasivat Bandasaarille vielä kerran, **Napoleonin** (1769–1821) sotien aikana vuonna 1810, ja miehittivät saaret sillä perusteella, että Ranska voisi käyttää maustesaaria hyökkäyksessä Intiaa vastaan.

Lähtiessään maasta vuonna 1817 englantilaiset veivät mukanaan satoja muskottipuun taimia ja kuljettivat ne Ceylonille, Malesian Penangiin, Sumatran Bengkuluun ja Singaporeen. Jo muuttaman vuosikymmenen kuluttua brittien viljelmät tuottivat enemmän muskottia kuin Bandasaaret. □

Kirjoittaja on historioitsija ja vapaa toimittaja.

Bandasaarilla asuvata nykyään noin 15 000 henkeä.

Mark Richards